

ТҮЙІН

Мақалада доңғалақты, шынжыр табанды және қадамдап жүретін машиналарға салыстырмалы талдау келтірілген. Көліктік және технологиялық қадамдап жүретін машиналарды пайдалану перспективті салалары негізделген.

RESUME

The article focused the comparative analysis of wheeled, caterpillar and walking machines is given. Prospective areas of application of walking transport and technological machines are grounded.

ӨОЖ 331.453

Кубашева Ж. К., техника ғылымдарының кандидаты, доцент

Жәнібекқызы Л., магистрант

Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті, Орал қ., ҚР.

ӨНДІРІСТІК ҚАУІПСІЗДІК ПЕН ЕҢБЕКТІ ҚОРҒАУДЫ ДАМУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Аннотация

Бұл мақалада еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау, жарақаттану және кәсіптік ауру мәселелері, оның ішінде ең басты өндірістік жарақаттанудың жоғары көрсеткіштері – еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы ғылыми зерттеулердің болмауы қарастырылады.

Түйін сөздер: еңбекті қорғау, еңбек қауіпсіздігі, кәсіптік аурулар, жұмыс беруші, өндірістік жарақат, техника қауіпсіздігі, жазатайым оқиға, өндірістік нысан.

Экономикалық жағдайда қарқынды дамып келе жатқан мемлекет үшін еңбекті қорғау және қызметкерлердің кәсіби қауіпсіздігін қамтамасыз ету кезектегі бірінші мәселе болып табылады. Сонымен бірге, бұл бағыт осы салада шешілген мәселелердің барлығына жүйелі көзқарас негізінде үздіксіз жақсаруды және дамуды талап етеді. Қазақстанда жүргізілген әлеуметтік-экономикалық өзгерістер еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау, жарақаттар мен кәсіби аурулар мәселелерін атап көрсетті. Еңбекті қорғауды басқару жүйесін талдау еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғауды басқарудың экономикалық құралдарының әкімшілік, құқықтық, ұйымдастырушылық тәсілдерімен қатар, неғұрлым белсенді қолдану қажеттілігін көрсетеді. Еңбекті қорғау қызметкерлердің өмірі мен денсаулығын қамтамасыз ету жүйесі ретінде қоғамның әлеуметтік-экономикалық жағдайынан бөлек қарастырылмайды, себебі ол экономиканың ағымдағы жағдайымен, негізгі құралдармен, қоршаған ортаны қорғаумен, қызметкерлердің ұжымдық қорғанысы, білім беру мен оқыту сапасы, ғылыми және ақпараттық әлеует, профилактикалық емдеу деңгейімен тығыз байланысты. Осыған байланысты қоғамды дамытудың қазіргі кезеңінде барлық деңгейлерде еңбекті қорғау саласындағы шешімдердің профилактикалық және экономикалық бағыттарын едәуір нығайтуға, ең алдымен еңбекті қорғау жағдайларын көрсететін негізгі үрдістерді болжау әдістерін әзірлеп, оны іске асыру қажет. Қоғам қазіргі уақытта белсенді түрде жұмыс жасайтын және қоғамның ұзақ мерзімді даму стратегиясында көрініс тапқан басым бағыттар арасында қызметкерлердің қауіпсіздігі мен еңбекті қорғауға ерекше назар аудару, қызметкерлердің оқыту сапасын жақсарту, олардың жұмыс істеуі үшін қажетті жағдайларды жасау, техникалық базасы, бөлімшелерде авариялар мен жарақаттардың алдын-алу және оларды күшейту қажет. Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласын ішкі және халықаралық стандарттарға сәйкес келтіру мақсатында, барлық жұмысшылар үшін еңбекті қорғау жүйесін басқаруды ұйымдастыруды айтарлықтай жаңғыртуды, барлық қызметкерлердің қолдануы үшін анық және қолжетімді етіп жүзеге асыру қажет [1].

Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы мемлекеттік саясат төмендегідей бағытталады:

- 1) еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерін әзірлеу және қабылдау;
- 2) еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы мониторингты жүзеге асыру;
- 3) еңбек қауіпсіздігін және еңбекті қорғауды дамыту, оны жетілдіру, қауіпсіз техника мен технологияларды әзірлеу және енгізу, еңбек қорғау құралдарын өндіру, қызметкерлерді жеке және ұжымдық қорғау жөніндегі іс-шараларға экономикалық ынталандыруды құру және енгізу;
- 4) Қазақстан Республикасының еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы заңнамасының сақталуын мемлекеттік қадағалау және бақылау;
- 5) еңбек өнімділігі мен жұмысын ұйымдастырудың қазіргі техникалық деңгейімен жойылмайтын зиянды (ерекше зиянды), қауіпті еңбек жағдайлары бар еңбек ету және еңбекақы төлеу шарттарын белгілеу;
- 6) еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы бірыңғай ақпараттық жүйенің жұмыс істеуін қамтамасыз ету;
- 7) өндірісте жазатайым оқиғаларды және кәсіптік ауруларды есепке алудың бірыңғай тәртібін белгілеу;
- 8) еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау мәселелері бойынша ғылыми зерттеулер жүргізу;
- 9) ұйымда техника қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы қызметкерлердің құқықтары мен заңды мүдделерін сақтауды қоғамдық бақылауды жүзеге асыру тәртібін нормативтік бекіту;
- 10) қауіпсіздік және еңбекті қорғау саласындағы халықаралық ынтымақтастық;
- 11) кәсіптік және жазатайым оқиғалардан зардап шеккен қызметкерлердің, сондай-ақ олардың отбасы мүшелерінің заңды мүдделерін қорғау;
- 12) еңбекті қорғау және техника қауіпсіздігі бойынша мамандарды даярлау және біліктілігін арттыру;
- 13) еңбек жағдайлары мен қауіпсіздікті жоғарылату мақсатында отандық озық және шетелдік тәжірибені тарату.

Еңбекті қорғау саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарын іске асыру мемлекеттік органдар, жұмыс берушілер, жұмыс беруші бірлестіктері, кәсіподақтар, олардың қауымдастықтарының және қызметкерлердің рұқсаты бойынша еңбек қорғау мәселелеріне жауапты басқа да өкілетті органдармен барлық деңгейдегі келісілген іс-әрекеттермен қамтамасыз етіледі. Еңбекті қорғау саласындағы мемлекеттік саясат ең маңызды проблемаларды шешуге, соның ішінде республика халқының денсаулығын жақсарту, өмір сүру деңгейін көтеру, еңбек қауіпсіздігін және еңбекті қорғауды жақсартуға бағытталған. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, ел халқының денсаулығына әсер ететін маңызды фактор - бұл аурулардың алдын алу бойынша мемлекет тарапынан қабылданған шаралар. Халықаралық еңбек ұйымының мәліметі бойынша, әлемнің барлық елдерінде жыл сайын шамамен 270 миллион өнеркәсіптік апаттар мен 160 миллион кәсіби аурулар тіркеледі, оның ішінде өндірісте 2 миллионнан астам адам қаза тапқан. Өндірістегі жазатайым оқиғалар мен кәсіптік аурулардың салдары үлкен материалдық залал әкеледі және адамның өмірін қиюына әкеліп соқтырады. Жұмыс жағдайының қанағаттанарлықсыздығы, өндірістік апаттар мен кәсіптік аурулар көптеген жұмысшылар мен олардың отбасыларына қолайсыздық тудырады. Осы себепке байланысты әлемдік экономиканың жалпы ішкі өнімі шамамен 4% кемиді. Дамушы елдерде және өтпелі экономикасы бар елдерде бұл мәселені шешу жөніндегі шаралар білім мен ақпараттың жетіспеушілігінен қиынға соғып отыр. Инвестициялық шешімдер қауіпсіздікті, денсаулықты немесе қоршаған ортаны қорғау мәселелерін есепке алмастан жүзеге асырылады. Қазақстан өндірістегі еңбек жағдайлары мен олардың халық денсаулығына және елдің экономикасына әсер етуі бойынша кәсіптік аурулардан зардап шеккендер саны қатарынан тыс емес. Қауіпті жағдайда миллионнан астам адам жұмыс істейтін біздің елімізде жыл сайын 3000-нан астам жазатайым оқиғалар орын алады, ал олардың 300-і өлімге әкелетін нәтиже.

Кәсіби ауруға шалдыққандар саны (ауру белгілері жаңадан қойылғандар) жылына орта есеппен 300 адамнан асады екен. Бұл жағдайдың себептері арасында жұмыс берушілердің қауіпсіздік пен денсаулыққа қатысты теріс қатынасы және өндіріс жұмысшыларының қауіпсіздігі мен денсаулық сақтау ережелеріне бағынбау кездеседі. Бүгінгі таңда экономикалық реформалар мен өндірісті қалпына келтіру жағдайында республикада ұйымдардың қауіпсіздігі мен еңбекті қорғау жағдайы елеулі алаңдатушылық тудырады, мұнда ұйымдардың қызметкерлерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету өткір мәселелердің бірі. Қазақстандағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістер еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғау, еңбек жағдайлары, өндірістік жарақаттардың жоғары деңгейі және кәсіби аурулар туралы көптеген мәселелерін атап өтті. Қауіпсіз және салауатты еңбек жағдайлары техникалық прогреске, техниканы және өндіріс технологиясын жақсартумен қамтамасыз етіледі. Алайда, еңбек инспекциясы жүргізген тексерулер нәтижесі көптеген кәсіпорындарда машиналардың, жабдықтардың, механизмдердің және құралдардың техникалық жай-күйі олардың жұмыс істеу нормалары мен ережелері сәйкес келмейтінін көрсетіп отыр. Тіркелген өндірістік активтердің жоғары деңгейде тозуы, сондай-ақ шектеулі инвестициялық мүмкіндіктерге жол бермеу жағдайында адам факторларының қоршаған ортаға және халыққа теріс әсерін туғызады.

Өндірістердегі жарақаттар шығу тегіне байланысты өз ерекшеліктері мен сипаттамаларына ие, бірақ бәріне бірдей ол – өндірістік жұмыстарды қанағаттанарлықсыз деңгейде ұйымдастыру, еңбек және өндіріс тәртібін бұзу, қауіпсіз әдістер мен жұмыс әдістерін жеткіліксіз оқыту, техника қауіпсіздік ережелерін бұзу. Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы қолайсыз жағдайлардың басты себептерінің бірі - еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы ғылыми зерттеулердің болмауы. Еңбекті қорғау үшін қабылданатын экономикалық, құқықтық және ұйымдастырушылық-техникалық шаралар әрдайым министрліктер немесе жұмыс берушілер тарапынан ғылыми негіздеме арқылы бекітіле бермейді. Республиканың көптеген ұйымдарында қауіпсіздік және еңбек қорғау қызметі жоқ, тіпті қызмет көрсетіп тұрған ұйымдардың өзінде де қызметкерлердің біліктілігі төмен. Кейде жеткілікті жұмыс тәжірибесі жоқ және өндіріс технологиясын меңгермеген мамандар күрделі өндірістік процестерді басқаруға жіберіледі. Алдын-ала тексеру, өндірістік нысандар мен құрылыстарды күрделі жөндеу жұмыстары да сапасыз және уақытылы орындалмайды. Осының салдары жұмыс орнында қызметкерлердің қауіпсіз жұмыс тәжірибесі мен қауіпсіздік техникасы үшін сапалы дайындықты қамтамасыз етуді талап етеді.

Қазіргі таңда еңбек жағдайына ұйымның экономикалық жағдайы, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау шараларын қаржыландыру, жеке қорғану құралдарын сатып алу немесе қалдық принцип бойынша қаражат бөлу, өндірістің материалдық-техникалық базасының жағдайы, пайдаланылатын технологиялар деңгейі, ғылыми-техникалық базаны дамыту, қызметкерлерді қорғау жөніндегі техникалық және экономикалық-құқықтық мекемелер анық әсер етеді. Өте баяу қарқынмен өндіріс нысандарын техникалық қайта жарақтандыру, оның ішінде негізгі салалардың нысандарында жүзеге асырылады. Сондықтан, өндірістік тәуекелдерді бақылауды және төмендетуді қамтамасыз ететін техникалық шешімдерді іздестіру өте маңызды. Бұл мәселені шешуге ең перспективалы және экономикалық тұрғыдан сенімді тәсілдердің бірі - еңбекті қорғауды басқару жүйесін құру, ол еңбекті қорғауға қол жеткізу үшін шектеулі материалдық және қаржылық ресурстарды ұтымды пайдалануды қамтамасыз етеді, сондай-ақ қауіпсіз технологияларды дамыту мен енгізуді экономикалық тұрғыдан ынталандырады. Еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғауды басқару жүйесін пайдаланатын ұйымдар жоғары деңгейге жетіп, кәсіби жарақаттану деңгейі төмендетілген.

Еңбек қауіпсіздігі жағдайын, орындалатын жұмыстың зияндылық және ауырлық дәрежесін, қарқындылығын анықтау үшін еңбек жағдайлары бойынша өндірістік объектілерді міндетті түрде орындау туралы заңнама бекітілген, оның нәтижелері жұмыс орындарында еңбек жағдайларын нақты анықтап, өндірістік объектілерді сертификаттау, қызметкердің еңбек міндеттерін орындау кезінде жазатайым оқиғалардан міндетті сақтандыруға арналған сақтандыру тарифін айқындау үшін қолданылады, сонымен қатар ұйымдық және санитарлық шаралар кешенін қамтиды. Еңбекті қорғау және еңбек қауіпсіздігін арттыру, жұмысшылардың еңбек құқықтарын қорғау процесі қаншалықты тиімді екені мемлекеттік органдар, жұмыс

берушілер, жұмысшылар мен олардың өкілдері мен еңбек заңнамасының сақталуына бақылауды жүзеге асыруға тең құқылы қоғамдық ұйымдардың күш-жігеріне байланысты. Мемлекеттік еңбек инспекциясы жұмыс берушілерге, еңбек ұжымдарына, мемлекеттік органдарға, қоғамдық ұйымдарға және кәсіподақтарға түрлі семинарлар, кездесулер, дөңгелек үстелдер, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдары арқылы хабарланатын еңбек заңнамасының негізгі заң бұзушылықтарының себептерін үнемі бақылап және және талдап отырады. Тәртіп бұзушылықтардың себептері жеке-жеке болып қарастыралыды және кәсіпкерлік қызметтің түріне, қызметкерлердің саны, маусымға, қызметкерлердің қол жетімділігі, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау қызметіне, кәсіподақ пен еңбекті қорғау жөніндегі мемлекеттік инспекторларға, әкімшілік-басқарушылық қызметкерлер мен қызметкерлердің құқықтық сауаттылығына, сонымен қатар кәсіпорынның материалдық және қаржылық әл-ауқатына байланысты. Жұмыс берушілердің еңбек заңнамасының сақталуы бойынша тексеру нәтижелерінің сараптамасы жұмыс берушілер жалданып жұмыс істейтін қызметкерлердің еңбек құқықтарын бұзу негізінен заңдарды білмеуіне байланысты болса, ал кейбір жағдайларда - оларды елемей, ескермейтіндігін көрсетеді. Қауіпсіздік және еңбекті қорғау туралы заңнаманың сақталу жағдайын талдау кәсіпорындарда жасалған бұзушылықтардың негізгі себептеріне:

- жұмыс барысында жауапты қызметтер мен кәсіпорындардың лауазымды тұлғаларының жеткіліксіз бақылауы;
 - қауіпсіздікті және денсаулық сақтаудың болмауы немесе еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғау жауапкершілігі басқа маманға берілуі;
 - еңбекті қорғауды басқару жүйесінің болмауы немесе әрекетсіздігі;
 - еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау мәселелері бойынша қызметкерлердің білімдерін оқыту, тестілеу және нұсқау беруге жеткіліксіз тәсіл;
 - жұмыс берушілердің салауатты және қауіпсіз еңбек жағдайларын жасауға және қызметкерлердің өздері үшін қауіпсіздік ережелеріне салғырт көзқарасы;
 - еңбекті қорғау және жеке қорғану құралдарын сатып алу немесе қалдық принцип бойынша қаражат бөлу жөніндегі шараларды қаржыландырудың болмауы жатады.
- Еңбек заңнамасының қолданыстағы нормаларына сәйкес келу үлкен қаржылық және материалдық шығындарды, техникалық қайта жарақтандыруды, қосымша адам ресурстарын талап етпейді. Сондықтан жұмыс берушінің еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғау мәселелеріне жеткілікті назар аударуы қажет[2].

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Еңбек қауіпсіздігі мен денсаулықты жақсарту және дамыту тұжырымдамасы. [Электронды ресурс]. – Қол жеткізу режимі: http://kmg-s.kz/rus/o_gruppe_kompanii/ot_tb_i_ooos/koncepcija/
- 2 Основные направления государственной политики в области БиОТ.[Электронды ресурс]. – Режим доступа: - <https://kadry.mcfr.kz/article/1228-osnovnye-napravleniya-gosudarstvennoy-politiki-v-oblasti-biot>

РЕЗЮМЕ

В настоящей статье рассмотрены проблемы безопасности и охраны труда, травматизма и профессиональной заболеваемости, а также рассмотрены причины высоких показателей производственного травматизма, среди которых главной причиной указывается недостаточность научных исследований в сфере безопасности и охраны труда.

RESUME

The article focused the problems of safety and labor protection, injuries and occupational morbidity, and also the reasons of high indicators of industrial traumatism, among which the main reason is the lack of scientific research in the field of occupational safety and health.